

הא' ריבלין: אי אפשר לצאת ידי חובת כל הדברים. מציע: נבוב סירים.
 הא' בן-חיים: לסיר זה קוראים "סיר כפול". אולי נחפש משהו מן כפל.
 הא' דותן: במטבחים גדולים אין זה סיר כלל, אלא מעין אמבט מים רותחים, שמכניסים בו סירים אחדים. טובה הצעת הוועדה למונחי המטבח "חמימה", משום שאינה קובעת את צורת הכלי.

הא' לייבל: אולי נקבל צורת נקבה של מחם — מחמה.

הא' זיידל מציע: אגן מחם.

הא' טור-סיני: אולי "אגנים", "דריסיר"?

הא' איתן: הכלי הפנימי הוא סיר, ולכן המלה אגן איננה נוחה.

הא' דותן מציע: סיר טובלין.

הא' טור-סיני: יש לחשוב על זה. בעצמי ארצה להשתתף בדיון על זה בוועדה.

הרשימה כולה נתאשרה¹ חוץ משני המונחים

.bain-marie, Wasserbad; sponge cake, Bisquitkuchen

הישיבה העשרים ותשע

ביום י"ט באייר תשי"ט בשעה 10.15—12.15 בצהריים בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: האורחים הא' ש"ז זאלצמאן, פרופ' ש' שפיגל, הא' ש"ז אש ורעייתו, הגב' י' גוטליב, הגב' כהן, האדונים ד' ירדן, א' מרגליות, א' פרי.

חברי הכבוד האדונים ברקוביץ, סלושץ.

החברים האדונים אורבך, בנעט, בן-חיים, ברגרין, הלקין, טור-סיני (יו"ר), ייבין, כהן, מירסקי, מלמד, סדן, פולוצקי, קוטשר, שירמן (הא' הזו הצטרף על היעדרו).

החברים שהיעזרים הגב' גרבל, האדונים בורלא, זיידל, לייבל, מלצר, פריץ, קריב, רבין, שבטיאל, שלי, שפאן.

חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, אסטרמן, דותן, מדן, ספן.

חברי המזכירות האמרכלית הגב' קלאר והא' מגור.

האדונים גניזברג, ליברמן ושלונסקי בחו"ל; הא' עגנון וריבלין נעדרו.

סדר היום: א. ברכות

ב. דברי אזכרה לזמן שניאור זיכרונו לברכה

ג. דברי אזכרה לד"ר אפרים פורת זיכרונו לברכה

ד. דברי פתיחה לדיון בהחלטות הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות (הקמץ

הגדול) — הא' בן-חיים

א. הא' טור-סיני: אנו פותחים בזה את ישיבתה הראשונה של מליאת האקדמיה בבית זה, שאנחנו חייבים תודה רבה עליו לאישים ולמוסדות, ובראשם לידידינו מר שמחה זאב זאלצמאן. אכן יום גדול זה, לא לנו בלבד, אלא לכל שוחרי לשוננו האהובה והקדושה. אני מבקש מזקן החברים, חבר הכבוד של מוסדנו, הרי הוא פרופ' נחום סלושץ, יאריך ימים אתנו, שהוא בשם כולנו יברך ברכת שהחיינו המסורתית.

הא' סלושץ מברך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן

הזה. (הנאספים: אמן).

1 הרשימה מתפרסמת בראש כרך זה, עמ' 5—14.

הא' זאלצמאן: אני מודה לכולכם מקרב לב על כל הכבוד, שהנחלתם לי היום. אינני יודע, מדוע זכיתי, שבעד מה שעשיתי כבר קיבלתי שבעתיים בעונג רוחני. אני מקווה, שנתראה כאן שוב אחה"צ.

ב. הא' ברקוביץ קורא דברים

לזכר זלמן שניאור ז"ל

תפקיד קשה הוטל עליי הפעם: להפוך את אבל-היחיד שלי על ז' שניאור, רעי מנוער, רעי כאח לי, למספד ציבורי, לאזכרה פומבית במעמד חברים. ברשות היחיד שלי, בבדידותי, כשאני הוגה בשניאור שהלך לעולמו, כשאני מעלה במחשבתי את חייו המופלאים, הנסערים, שעברו לפניי במשך חמישים וחמש שנה, את מזגו המופלא, הנסער, הלוהט ורוגש תמיד, ובייחוד — את יצירתו הכבירה, רבת-הנסיונות ורבת-הכיבושים, את הנחלה הגדולה, עשירת-הנסכים, שהשאיר אחריו לספרותנו, לעמנו, לדורות הבאים אחרינו, — אני כולי מלא פליאה: מי גידל לנו את זה שכמותו? מאין נתגלה בתוכנו חזיון נפלא זה שאין דומה לו? אני תוהה על החידה ואיני מוצא לה פתרון. ואיך אוכל ליתן פה לפליאה הזאת ברשות הרבים, לבקש לה פתרון במסגרת צרה, מוגבלת, של אזכרה שגרתית?

כי היה שניאור חזיון נפלא שאין דומה לו בספרותנו העברית לכל תקופותיה — חזיון שאינו מצוי, אינו נתפס, אינו מושג על-גנקה, ולכן בימים שלא כתיקונם, בימי חילוף משמרות בספרות ואנדרולמוסיה מוסרית, גם אינו מובן כראוי ואינו נערך עד תמציתו, לפי יקר ערכו ורום מעלתו. הוא היה כליל כשרונות מזהירים, המשתלבים זה בזה ומשלימים זה את זה ויוצרים יחד הארמוניה גדולה, מרהיבה לבבות ומצודדת נפשות. והוא היה גם חבור הפכים מפליאים, הסותרים זה את זה, מנצחיים זה את זה ומכחישים זה את זה — וסופם אף הם מתלכדים יחד להארמוניה יוצרת אחת. משורר לירי עצוב-נפש, עדין-ההרגשה ועדין-ההקשבה, תוהה על נתיבות עולם, על הידת האדם, על סוד היצרים של האיש והאישה, על תעלומת החיים והמות, נותן ביטוי להרהוריו ורגשותיו בצלילים עמוקים, ארוכי-נישימה, המעוררים הדים והדייהדים בלבבות נפעמים. והוגה-ידעות חריף, הנושא מדברותיו למרחוק על גוי ואדם, חוזה גלוי-עיניים, חדה-ראייה וחדה-השמיעה, הרואה הכול ושומע הכול ויודע הכול, הקורע את כל הצעפים ומגלה את כל התעלומות ואין נסתר ממנו. הוא היה המשורר העברי הגדול בממדים אוניברסאליים, שהתהלך בהרי האלפים, כפי שציין בעצמו, "בעיניו הבהירות ובאזניו הסופגות", סוקר ומקשיב ושותה בצמא את הוד קיומם הנצחי, שחדר לעבי יערי עד וחשף מסתריהם, שנשא את משא הדממה הגדולה, הסוגרת כקליפה אטומה על עולם ויצוריו, ששר את שירי הגורל של האדם היוצר, השואף לגלות את הבלתי-נגלה. והוא היה גם המשורר העברי הגדול, ששר את "מנגינות ישראל", שירת-זעם אדירה, לוחטת בגאון ובזו לצוררי עמו ומנדיהו, שמיום שניתן לנו שיר-הנקמה "זכור ה' לבני אדום" לא שמעה אוזן יהודית דברים נסערים ומכריעים כאלה. הלא כה תינה את יגון עמו העתיק, יגון הדורות, בהתעטף עליו רוחו בשירה עצומה זו:

מה רב הבזר והצער בתוך ציני

כל הימים שקצו כמעטקי.

כל הדמעות קלילות קדמקתי.

כל נחלי הַגְּזֵינִים נוֹפְלִים אֶל תּוֹךְ יָמֵי,

וַיָּמֵי אֵינּוּ קְלָא ...

ויותר שהיה שניאור המשורר העברי הגדול אחרי ביאליק, מן האחרונים לשעבוד והראשונים לגאולה, עוד הגדיל לעשות בפרוזה היהודית הסיפורית, המשיך בה את החריש העמוק של מנדלי ושלום-עליכם, הרחיבו והעמיקו בתוספת כוחו ודמיונו, בשלל צבעיו הדשנים והרעננים. הוא גילה עצמה וחריפות-חושים כאחת, כינה יתירה והומור מאיר-עיניים בתיאור חיי עמנו בגולה הסלבית, הקים בתנופה רבה מצבה רחבת-מידות לעיר ואם בישראל, זו עיר-מולדתו שקלוב, אחת הקהילות השרשיות בגולה זו, שנמחתה אחר-כך עם שאר אחיותיה מעל-פני האדמה בידי השטן המשחית, חלאת מין הגויים, ולא נשתיר ממנה אלא שיר חי והומה זה, שקבע לה האמן לדורות. הוא קיים בעינו הרואה ובאזונו השומעת נפשות רבות מישראל, החייה בצבעים נאמנים, מדויקים, אישים גדולים וקטנים, למן הגאון מווילנה והרב מלאדי ועד עמי-הארצות, ששר להם שיר כבוד ותהילה, למן התינוקות המשתובבים בבית רבם ועד החיה והבהמה אשר בסביבות מולדתו, העופות והחתולים אשר בחצרות אבותיו. הוא היה לבני-דורו אחד ממפלסי הדרך לגאולה והתחדשות, שבחזונו הנועז ובמדברו הסוער יצק דם חדש, עיוזו ונמרץ, בעורקיהם, זקף קומתם הכפופה, עורר אותם למחשבות ומעשים חדשים, הולכים לארץ חדשה וחיים חדשים. והוא גם יצק דם צעיר בעורקיה הזקנים של "העבריה", זו אמריולדתו הלשון העברית, אשר לה הקדיש מעצם ימי ילדותו את כשרונו המפואר, החיה אותה בכוחו ובאזונו וברוח נשימתו החמה, התרפק עליה כ"בן-זקונים", ישב בוקר בוקר באוהלה הדל לאכול את לחמה, התלוצץ באוזניה על לחס-ניקודים זה באירוניה גלויה ובאהבה מסותרת, ובסוף ימיו שר לה שיר-תהילה, הראוי להיקבע כהימנון הלשון העברית, אשר יושר בקהל בכל מעמדיה החגיגיים.

שניאור זכה בחייו להערצת רבים, לכבוד וגדולה בתוך רבבות קוראיו, אך לא ידע חיבת חברים. הוא היה מתחילת בריאתו איש דובר אמת, שפיו ולבו שווים, מתעורר בגלוי, בכל חום מזגו, על כל מה שלא הניח את דעתו, רוגז וזועם על השקר והזיוף, שיש להם רגליים בראש הומיות בחיים ובספרות, על הצביעות המתחפשת באדרת-צדיקים למען פֶּתֶשׁ, ואיש-אמת כזה, רגזן וקפדן, שאינו יודע לכבוש את אמתו בלבד, אינו נוח לבריות, ולכן שנאוהו אלה שנכחו בגחלתו, התרחקו ממנו, הוציאו לו מוניטין, כי איש רע הוא. והוא אף הוא, כאילו להכעיס את מִשְׁנְאָיו, התגנדר במוניטין אלו, ואפילו כתב פעם אחת "רשימות של אדם רע". ואולם זו הייתה דיבה רעה. בעצם טבעו היה שניאור איש טוב וחבר טוב, נוח לטובים ולישירים, מאיר פנים למבקשי קרבתו, קרוב בפיו ובלבו לאנשי שלומו, מנעים שיחה ומתרוגן בחברת בני-אדם, נחמד ונעים בחכמתו, בעליונותו, בשנינות לשונו, בכשרונו השחקני המשעשע, בהומור דיבורו, שהיה שופע כמעין המתנבר.

ואף-על-פי-כן אך מעטים אהבו אותו. אהבוהו רק אלה מחבריו, שהכירוהו מקרוב, שראו את המאור שבו, שראו בו את העיקר ולא את הטפל. אחד מאלה היה מורו ורבו הראשון ח"נ ביאליק, וזה אשר העיד עליו ביאליק במכתבו אל רבניצקי בשנת תרפ"ב מברלין:

"... לשניאור — איש קשה וקפריזי זה — השיבותי, בלי טענות ומענות ודין ודברים, את זכות ספרו. יעשה בו כטוב בעיניו. כנראה, יוציאהו בעצמו. יוציא ויצליח. אני אוהב אותו — עם כל קשיו ומריו — אהבה עזה. גבוה הוא משכמו ומעלה מכל הננסים הנחרים בו ושוטמים אותו. ואם גם יהיה מלא פשעים כרימון — על כל פשעיו תכסה אהבתי. ואולם ראה זה בדקתי ומצאתי: טוב הוא שבעתיים מאשר יחשבו עליו. כל מריו וזדונו איננו בלתי אם למראה עיניים. תוכו טוב מברו שבעתיים. וסוף סוף, הרי יחיד הוא בשירה, אין כמוהו לכוח וגבורה. שבע השנים האחרונות הוסיפו לרוחו ולכשרונו עוז וגבורה אשר לא ידעה שירתנו כמוהם מיום היותה..."

שניאור מת זקן, אך לא שבעימיים. הוא לא ידע שבעה בחיים, כשם שלא ידע שבעה

בנצחונותיו הספרותיים. גם בשנות-חייו האחרונות עדיין תוסס היה ברעיונות-יצירה חדשים ובכוחות-יצירה בלתי-פוסקים, וידו הייתה נטויה. ובשנה האחרונה לפני מותו גילה כושר-עבודה להפליא: ערך וסידר לדפוס את המהדורה הזאחרונה הגדולה של כתביו בעשרה כרכים מלאים וגדושים. ואולם שיבה טובה לא ידע. צר לי, צר לי אם אומר: שניאור יצא מן הארץ בפעם האחרונה נידח ונעלב, ומת בניו-יורק הנכרייה בלב ר ג ז, בלב שנחלש מרוגז ובדידות. אחרי אוצרות הטובה והיקר, שהשפיע עלינו במשך תקופת-יצירה ארוכה בידו הברוכה, המלאה והפתוחה, לא ידענו לחונן את גדול השירה העברית לעת זקנתו, להשיב לו כבוד תחת כבוד. התחמקנו ממנו, העלמנו ממנו עין, ואפילו על יובלו האחרון, יובל שנת השבעים, עברנו בשתיקה... אמנם כל זה יישכח במרוצת הזמן. תישכח הדיבה הרעה על "סורו הרע" של שניאור, ויישכח גם הגמול האחרון אשר גמלנו לו. הסיגים יתפוררו וימסו, ויישאר רק הזוהב הטוב, המתכת הטהורה, היקרה, רבת-המשקל, אשר הכניס שניאור לאוצר האומה, להעשירו ולהאדירו. כך היה גם גורלם של גדולי המשוררים היהודים שקדמו לו דורות ותקופות, שלמה אבן-גבירול והיינריך היינה, שאף הם לא השלימו עם בני זמנם ולא ידעו נחת במחיצת חבריהם, ושמים יכון לעד.

וכשאני הוגה בימי אבלי על שניאור, זה "בן-הזקונים" היקר של "העבריה" שלנו, ונוצר מתוך יגון-געגועים בהליכותיו עמה, זקוף-קומה ויפה-תואר בגוף וברוח, עולים על לבי מאליהם דברי הברכה הקדומה של יעקב אבינו לבן-זקוניו יוסף, אשר אהב, שאלמלא נחלקה בדפי המקרא, ראוי היה ששניאור יעלנה על "הלוחות הגנוזים" שלו:

בן פֶּרֶת יוֹסֵף,
 בן פֶּרֶת עֲלֵי-צֶן,
 בְּנוֹת צֶעֶדָה עֲלֵי-שׁוֹר.
 נִקְמְרָהוּ נְרַבּוּ,
 נִשְׁטַמְהוּ בְּעֲלֵי חֲצִים.
 נִתְשָׁב בְּאֵיטָן קִשְׁתוּ,
 נִפְּזוּ וְרָצִי נְדָיו...

ג. הא' מִדֵּן קוֹרָא דְּבָרִים

לזכר אפרים פורת ז"ל

בשעת שהלכנו וליווינו את חברנו המנוח ד"ר אפרים פורת למנוחתו, סח לי אחד מחברי האקדמיה: "זה היה אדם שנהנה מחכמתו פחות משוויה". ואמנם השכיל באמרה זו להעריך את המנוח.

חכמתו של פורת מרובה הייתה, והנאתו מועטת. בזכות ידיעותיו הרחבות בתורת ישראל על כל ענפיה מצד אחד, ובזכות השכלתו הכללית עם הכשרתו המדעית המחקרית מצד שני — ראוי היה פורת ליהנות מחכמתו הרבה יותר ממה שנהנה, אלא שענווה יתרה הייתה בו, ובבואו לארץ להשתקע בה, שמח בחלקו, הסתפק במועט שהיה לו, לא שאף ללכת בגדולות, ובפה מלא בירך בהקדמתו לספרו "לשון חכמים" באדר ראשון תרצ"ח: "ומודה אני על חלקי; ברוך שזיכני לקבוע את ישיבתי בארץ ישראל ולהוציא חיבורי בירושלים ת"ו".

לא רק חכם ומצוין במידות ובנימוסים היה פורת, אלא יהודי שלם, בעל לב יהודי חם היה, ולבו מלא אהבה לכל הערכים היקרים של האומה: לתורה, לארץ, לכל נפש מישראל; והיבה יתרה נודעה ממנו ללשון העברית, שטרה בלבב שלם במחקרה, בטיפוחה ובהקנתיה לאחרים.

עיקר עבודתו במחקר הלשון היו שני מפעלים: האחד, שהחל בו בעודו בחוג לארץ ולא נסתייע הדבר בידו להמשיך בו ולסיימו — מהדורה מדעית של פירושי ר' אברהם אבן עזרא למקרא. רק דפים לדוגמה נדפסו מעבודה חשובה זו, והשואה שבאה על יהודי גרמניה מנעה את האפשרות לבצע תכנית זו. השני — זה ספרו שיצא ע"י ועד הלשון בשנת תרצ"ח, "לשון חכמים לפי מסורות בבליות שבכתבי יד ישנים", מחקר חשוב, שתכליתו לחשוף את יסודותיו של דקדוק עברי שונה מן הדקדוק המקובל בידינו בזכות מסורתם של חכמי טבריה לספרי המקרא, דקדוק שהיה קיים במסורתם של יהודי בבל בקריאת דברי חז"ל. אין צורך להרבות דברים בישיבתו של בית ועד לחכמים על ערכו של מחקר זה, שהיה מן הראשונים בזמן וראשון במעלה בתחום זה. היום זכינו לכך, שהחכמי הלשון, מהם ותיקים ומהם צעירים, מטפחים ומשכללים מחקר זה של מסורות ההגייה והקריאה של תפוצות ישראל בעבר ובהווה.

אל נא נשכח, שפורת הניח אחד היסודות העיקריים לבניינו של מחקר זה.

מחקרו זה נתקבל בברכה ע"י חכמים הנוקטים לו בעבודתם שלהם, וראוי לציין למשל, שבישיבותיהן של ועדות האקדמיה לשאלות דקדוק שימושיות אין בעיה, שאינה נוקטת לשם בירורה לראיות ועובדות מתוך ספרו של פורת. ובהערות הרבות שבכרכים האחרונים של מילון בנייהודה מה רבו האסמכתות המובאות מספר "לשון חכמים".

ואף על פי כן לא התבלט פורת בקהל, וחכמתו לא רוננה בחוג ולא נתנה קולה ברחובות. בישיבות הוועדות הרבה להשמיע דעותיו השקולות והמבוססות, אבל לא זחה דעתו מעולם, כששמע את חבריו מזכירים דברי מחקרו המודפסים. דומה היה, כאילו לא בעל השמועה עצמו יושב עמו, אלא סתם חבר צנוע לעבודה.

מי שיאמר על סמך זה, שלא היה פורת אלא איש המחקר המופשט בלבד, אינו אלא טועה. אנשי המחקר המופשט אופקם מצומצם בתחום מחקרם, ואדישים הם לגבי שאלות מעשיות, לגבי הצרכים היום-יומיים הנדרשים מן המזע.

פורת זיכרונו לברכה דעתו ולבו היו נתונים ללשון החיה, לצרכיה, ללבטיה, לגידולה וצמיחתה וגם לתעותיה ומשוגותיה. בשעתו עסק בליקוט אוצר המלים והצירופים של לשון הספרות העברית לימי ההשכלה, אלא שלא שיחק המזל לעבודה זו ולא ניתנה לו האפשרות להמשיך בה. טרדותיו הרבות כמורה וכמפרנס בני ביתו וייסורי גופו, שרבו בשנים האחרונות מנעו ממנו לעשות את כל חפצו.

אף ספרות דורנו הייתה קרובה מאוד ללבו, ובייחוד מבחינת אמנות הלשון שבה ומבחינת תרומתה ללשון הדור. וכמה התפעל והתלהב בכל לבו מאמנות התרגום של אחד מגדולי ספרות דורנו.

אופקו של חכם, המשתרע ומקיף למן מסורת יבשה של ניקוד בבלי ועד לתרגומי שלונסקי מן הספרות האירופית — אינו אופק מצומצם של חכם באוהל.

בעבודת הוועדות של ועד הלשון ואח"כ של האקדמיה היה פורת חבר נאמן, פעיל ומסור בכל לבו. מונחי הרפואה ומונחי הפסיכולוגיה, למשל, נקבעו ע"י הוועדות המקצועיות בהשתתפות הפעילה במשך שנים רבות. ועבודת הוועדות לשאלות דקדוק שימושיות הייתה מן הקרובות ללבו ומן החשובות בעיניו ביותר. כאן תרם לא רק מידיעותיו אלא גם מלהט נפשו. בכל לבו השתתף בהרחבת גבולותיה ובהגדלת כוח קיבולה של לשוננו, אבל לבו דאב למראה החבלות והמומים הניתנים בלשון אגב תהליך התפתחותה. תמיד תבע מאת האקדמיה לא רק עבודת הרחבה מצד אחד ועמידה בפרץ מצד שני, אלא יציאה לרשות הרבים, השמעת קולה ברמה. האקדמיה הייבת לדעתו להיות לא רק מוסד מחוקק ללשון, אלא גם כוח לוחם ומכוון את התפתחות הלשון בפועל ממש.

מרבה היה פורת לבקר בלשכת האקדמיה בשעת עבודתנו, ותמיד היה פיו מלא דברי

עידוד ושבה לדברים שנראו לו ודברי קובלנה וקטרוג על מה שלא נראה לו, ובייחוד על פרצות הלשון הנשמעות ברחוב, באולם ההרצאות, ברדיו, בעיתון ובספר החדש.

ובעל עין יפה היה פורת. מונח יפה אם הוצע, מאמר טוב אם נתפרסם ב"לשוננו" או ב"לשוננו לעם" — מיד בא פורת להביע שביעת רצונו ודברי עידוד לכותב, לעורך, למציע. אף ענייניה הגשמיים של האקדמיה, לבטיה החומריים נגעו מאוד מאוד ללבו, ומרבה היה לשפוך שיחו על אלה שבידם לסייע ולעשות ואינם עושים. על בניינה החדש של האקדמיה שמח והצטער. שמח על שיש בזה יציאה למרחב והגדלת אפשרויות הפעולה, ונצטער על שיקשה ממנו, מחמת המרחק ממרכז העיר, לבוא תכופות למוסד.

וידיד נאמן היה לכל חבריו ולכל עובדי המוסד, כאב כאבו של כל אחד ושמח בשמחתו באמת. אף כי הוא עצמו שבע יסורים.

ייוכרו נא ימיו האחרונים. בשנתו האחרונה הלך ממחלה למחלה ומייסורים לייסורים. מיחושי קרביים ושבר רגל, שכיבה בבית החולים ובבית. ובין מחלה למחלה, גם כשהוכרח להלך על משענתו, לא שכח את חובת הכבוד שלו לטרוח ולסייע בעבודה ע"י השתתפות פעילה בישיבות האקדמיה ולבקר בלשכתה.

נעלה נא על לבנו את עמלו, את תורתו, את מסירותו ואהבתו, וזכרו אל יסור מלבנו. תהא נפשו צרורה בצרור החיים.

ד. הא' בן-חיים פותח את הדיון בהחלטות הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות (הקמץ הגדול):

מורי ורבותי,

יש לי הכבוד להביא לפני מליאת האקדמיה את פרי פעולתה של הוועדה לענייני הדקדוק, והוא פרק בדקדוק לשוננו בזמן הזה, הדורש את עיונה והכרעתה של האקדמיה. אורשה נא להקדים דברים לגוף הדיון בהצעה המובאת, שמא תהיה בהם תועלת לבירור השאלות העומדות להכרעה. אני מבקש אפוא לסקור: ראשית, כיצד נולדו השאלות, שאנו מצווים להכריע בהן; שנית, כיצד ראתה הוועדה, שהוטל עליה להכין הצעת החלטה, את תפקידה; ושלישית, מה טיבה של אותה ההצעה.

א

דבר מפורסם הוא, שדקדוק לשוננו הספרותית, זו הלשון הנלמדת בבית הספר, רובו ככולו מיוסד הוא על דקדוק לשון המקרא, וכן על כלל נוהגי הכתיב והניקוד של ספרי המקרא. באמרי "כלל נוהגי הכתיב והניקוד" מתכוון אני לרמוז לדבר, שאולי ידיעתו אינה נפוצה למדאי, כי יש הפרשים לא-מעטים בעניין חסר ומלא ובכמה דרכי ניקוד בין מה שנלמד בבתי הספר היום כניקוד המוסמך של לשוננו לבין מה שנמצא למעשה בספרי המקרא השונים, לפי הנוסח המוסמך והמקובל על כלל ישראל. שכן הניקוד שלנו הוא פרי הסדר, שהוסדר בקירוב לפני ששים שנה על פי הצעתו של דוד ילין לפני אגודת המורים באלול תרס"ד, ככתוב בזיכרונות הדברים של אספת אגודת המורים באלול תרס"ד (שיצאו לאור בשנת תרס"ה)¹. לא עכשיו השעה להיכנס בבירור המניעים והיסודות המדעיים של אותו ההסדר, שכן בין כך ובין כך הוא הוליד מציאות בלשון, ואך אותה לבדה מוטל עלינו לשוות לנגד עינינו, כשאנו נושאים ונותנים בעניין לשון דורנו. הסדר זה בטבעו ובמהותו הוא לכאורה

1 הרצאת ילין יצאה כנספח בפני עצמו (עמ' 1—52) לאותם הזכרונות.

טכני בלבד, הסדר של כתיב, אך לאמיתו של הדבר הוא נוגע בבעיתנו וקובע בה משהו¹, והבעיה היא: דקדוק הלשון העברית בימינו מהו?

באותם הימים, כמו לעתים אף בימינו, לבש הוויכוח על עצמיותה של הלשון העברית החדשה את הצורה "לשון המקרא" או "לשון חכמים", איוו מהן עדיפה להיות מופת בעיצוב דקדוקנו. לפני יובל שנים קם הוויכוח בוועד הלשון לרגל הבירור, מהי צורת הרבים של מלת אָנָן (הכוונה לאוגן בכובע): אַנְנִין או אָנְנִים, ומכאן נתפשט על ריבוי כל המשקלים הסגוליים, שהם חלק נכבד ביותר בתצורת השם העברי, ואפשר לומר בייחוד גדול חלקם בלשון דורנו. לא אלאה את חברי האקדמיה בפירוטן ובניתוחן של הטענות, שהשמיעו המתווכחים לכאן ולכאן, אף על פי שיש בהן עניין רב לדעת, כיצד הבינו מחדשי הדיבור העברי וראשוניו את תהליך ההתחדשות. ואף זאת: כמה מן הטענות לא בטלה אקטואליותם, ובוודאי יישמעו גם בדיוני האקדמיה. ברצוני לציין, שאמנם הועמדה השאלה בניסוח לשון המקרא או לשון חכמים, אבל כבר מן הדוגמה אוגנין-אננים אנו למדים, שלמעשה השאלה כך הייתה וגם היום כך היא: מה עדיף בבניין דקדוק הלשון בימינו: האם כללי הדקדוק של לשון המקרא, כפי שהם גלומים בניקוד, או שמא מסורת לשון החיה בפי העם? שכן אהדיים מבין המתווכחים אז היה להם ברור, כשם שלכולנו ברור היום, שההפרש שבין אַנְנִין לאַנְנִים אינו הפרש שבין לשון המקרא ללשון חכמים, כי יש בידינו עדויות מובהקות בכתיב יד ובדפוסים, כי צורת הריבוי בעלת הקמץ בעי"ן הפועל אף היא ידועה יפה בקריאת המשנה. אם כן, ההפרש הוא בין כלל בלשון המקרא לבין אחת ממסורות המבטא החיות, שהייתה אז נפוצה ביותר. מכאן אפוא השאלה: צורת לשון נפוצה הסותרת כלל מן הכללים של לשון המקרא, מה דינה בלשונו, האם כשרה היא או פסולה? ההכרעה שנפלה באותו הוויכוח, הייתה לצד המקרא, וזה לשון ההלחטה²:

"מקבלים אנו מהספרות התלמודית והמדרשית מלים ומבטאים ה ס ר י מ לנו וכן צורות דקדוקיות חדשות שיש בהם תוספת על מה שיש בתנ"ך.

למלים התלמודיות המתקבלות דרוש לתת צורה עברית בכל מקום שאפשר הדבר."

ואין עברית כאן אלא כינוי ללשון המקרא.

ואולם מן הראוי שלא נשכח, כי בעצם הימים ההם שהוכרעה הכרעה זו, לא הייתה לשוננו הספרותית — ואני מתכוון בשם ספרות לשימושו המצומצם של "הספרות היפה", להוציא הספרות הרבנית והמדעית — נכתבת על טהרת לשון המקרא, ושאר סוגי הספרות לא כל שכן. הסייגים שהטילו סופרי דור ההשכלה על הלשון, הינורותם המקסימלית מיסודות הלשון שמחוץ למקרא, סייגים אלו בטלו בספרותנו זמן ניכר לפני התחדשות הדיבור העברי, ולא תצויר כלל האפשרות, שהלשון תשוב להיות מדוברת, בלא פריצת אותה החומה, שהקיפו סופרי דור ההשכלה את הלשון. משהותרו צורות לשון ומלים עבריות מעיקרן ומלים זרות מעיקרן לבוא בקהל המלים וצורות הלשון המקראיות — נמצא, שחלק מהן לא היו להן רעים בלשון המקרא, וממילא לא נכללו בדקדוק המקרא.

ידוע יפה, שבכל הדורות מאז התפשטות הניקוד הטברני היו חכמי לשון וחכמי ההלכה מגנים על צורות לשון הסוטות מכללי לשון המקרא שנשמעו בתפילות וכיו"ב, אבל לא

1 הקביעה שהצירה יכתב בניקוד מלא "בעבר בכל הבניינים (מלבד הקל) מגזרת ל"ה (נגליתי, הגלית, הגליתי וכו') כוללת קביעה בדקדוק, היינו צירה דווקא ולא חירק, אע"פ שבלשון המקרא יש שתי הדרכים ברוב הבניינים הנגזרים.

2 זכרונות ועד הלשון ב' (מהדורה ב', מחברות א—ג עמ' 37).

נתגבשה כאן תורה שלמה, במה סוטים ועד היכן סוטים, תורה שתהא לה עמידה חזקה לפני הדקדוק העברי הרשמי — הוא דקדוק המקרא.

ברם עלינו לזכור, כשאנו עומדים לדון בהלכות ניקוד וצורה של מלים בלשון דורנו, כי הניקוד של המקרא עוצב ונקבע בתקופה שבין המאה השמינית לבין המאה העשירית למניין המקובל, וכל עצם קביעתו לא הייתה מכוונת כלל ללשון, ששימשה בכתב בדורות ההם, אלא הייתה מכוונת לעיצובה ולשמירתה של קריאת המקרא בעבודת הקודש. קריאה זו הייתה תמיד מלווה נגינה מסוימת, וניקוד המקרא על כל דיוקי דיוקיו היה אפוא קשור תמיד בטעמי המקרא, בין שהם כתובים בכל מלה ימלה כבנוסח המקובל ובין שהיו כתובים אך מעט או שלא היו כתובים כלל ונמסרו מפה לפה. ניקוד המקרא לכללי והטעמים הם מסכת אחת, וכשאנו באים לנקד את הלשון העברית על פי כללי הניקוד של המקרא בדיוקם ובלא הטעמים, הרי למעשה אנו מפשיטים את הניקוד מרקמתו, והתוצאה מכך היא לעתים קרובות למדאי כמה ניקודים תמוהים בלשוננו המסתמכים כביכול על עקרונות הניקוד של המקרא, אך למעשה הם מעמידים בלשוננו יוצאים מן הכלל, במקום שלא הייתה יציאה מן הכלל במסורת המקרא. במה יצדק, למשל, הניקוד בן בסגול בסמיכות כנגד שם ועץ בצירה, אם לא במה שבן בסגול בא כמעט לעולם בט ע ס מקף המחייב בהקשר זה ¹ סגול. והוא הדין "כל" בקמץ בסמיכות כנגד "רב" וכיו"ב, שכל בא כמעט לעולם במקף (חוץ משלושה מקומות). שמא מן הראוי להוסיף ולהדגים טענה זו עוד בדוגמה אחת. בספרי הדקדוק שלנו ובמילונים נמצא הלכה פסוקה, שהסמיכות של תשומה היא תשומת, והמשגיה בהלכה זו לעולם יאמר ויכתוב תשומת־לב. כמובן על פי תשומת יד (ויק' ה כא). במקרא סגול בא כאן תמורת הפתח, שהוא כלל בכל שאר המלים המסתיימות בסיומת הנקבה, משום שמלת תשומת מוטעמת מלעיל בצירוף זה ע"פ כללי נסוג אהור. אפשר אולי להצטער שאין אנו משגיחים עוד בכללי נסוג אהור, אבל זו שאלה לעצמה. עובדה היא שאין אנו משגיחים בהם, ולשוננו יודעת סימוך לאהור (אנקליסיס), בעוד שלשון המקרא ידעה סימוך לפנים (פרוקליסיס) בלבד. ובכל זאת רבים מורים הלכה, שצורת המלה תשומה בסמיכות היא דווקא תשומת, אע"פ שאין טעם לכך אפילו בקונטקסט פוניטי הדומה לשל המקרא. כמדומה לי דייה דוגמה אחרונה זו כדי להוכיח כיצד אנו משתמשים — לא פעם לרעה — בממצא שבניקוד המקרא עם שהוא מנותק מכלל רקמתו, ואנו גוזרים על פיו צורות לשון, המוסיפות לפחות נופך על הקשיים המרובים בהקניית הלשון כתקנה.

ולא מקרה בעולם הוא, שאע"פ שהומצא הניקוד לכל דיוקי דיוקיו לא נתפשט שימוש הרבה מעבר לספרי המקרא. ובוודאי לא נתפשט בכל חומרותיו. עדויות מרובות יש בידינו בכתב יד ובדפוסים המוכיחים שלא הושגה בו, שסופרים נהגו לנקד את המלים לפי הרגליהם כמבטאם ואזכיר רק עניין תמהוני ביותר. ספר דקדוק "מקנה אברם" לאברהם דבלמש, שיצא בראשית המאה השש עשרה והוא כולו מנוקד — וידיים לסברא שניקודו המחבר עצמו — כולו רצוף ערבוביה של קמץ ופתח ושל צירה וסגול, בוודאי כדרך מבטאו של המנקד. אין כל ספק, שאילו עשה היום תלמיד של בית ספר תיכון כמעשה המנקד של ספר זה בגיליון מבחנו, ודאי היה נפסל לחלוטין. ואנו ודאי לא נבוא בטענות אל הפוסל. חירות מעין זו בניקוד ובנטיית צורות־לשון, שיהא כל איש ואיש זכאי לנהוג בה כמבטאו וכמבטא עדתו, לא יכלה הלשון העברית לשאת מיום שנעשתה מדוברת וכללית לכל עדות ישראל ונלמדת

1 ואמנם בתורת כהנים, כ"י רומי [הוצאת פינקלשטיין ניו יורק תשי"ז] עמ' קפא מנוקד כהן גדול בן (=בן) כהן גדול.

בבתי הספר כלשון היחידה והרשמית של האומה. כאן נולד הצורך להסדר ולקביעות מסוימות, והוא שהביא את אנשי ועד הלשון כלפני יובל שנים להורות הלכה. מסתבר שההחלטה האמורה לתת צורה "עברית" ליסודות הלשון שהם מחוץ למקרא לא הייתה חידוש גמור בשעתה, אלא סיכמה מציאות מסוימת, אבל בכל זאת הוסיפה עליה, גיבשה אותה וחיזקה. ואותה המציאות עצמה היא שמעלה לפנינו את השאלה גם היום ומביאה את האקדמיה לחזור ולעיין בפרשה. כאז כן עתה, ואולי עתה יותר מאז, אנו מוסיפים לקלוט מלים וצורות לשון מכל תקופות הלשון העברית ומן הלעזים השונים. אף ועד הלשון לשעבר והאקדמיה בהווה "חטאו" ו"חוטאת" לא־מעט בחידוש מלים ובהכנסת מלים זרות אל תוך אוצר הלשון העברי. וכך נתרחבה הרבה יריעת המלים וצורות הלשון, שאין להם רעים במקרא, ויש מקום להאמין שאם תיערך סטטיסטיקה מדויקת של קניינינו הלשוני, יתברר שגם בדקדוק, וכוונתי בייחוד למורפולוגיה, הפורץ גדר לשון המקרא כבר מרובה על העומד מפנים לה (כמובן מרובה מצד כמות המלים, אבל לא מצד דפוסי הלשון). לפיכך השאלה נשאלת מאליה, מה דינם של אותם פורצי הגדר המרובים בדקדוק לשון ימינו? הנוסיף ללמד בבתי הספר שלנו את דקדוק לשוננו לפי כללי הדקדוק המקראי לכל חומרותיהם ודיוקיהם — סִמָּה מכאן את ההצלחה המפוקפקת בהוראתם — וכנגדם מאות ואולי אלפים של יוצאים מן הכלל, זה לצד זה? או שמא נוכל להציע כללי דקדוק אחדים עד כמה שאפשר, המכוונים יותר ללשון ימינו, שבהם הכלל הוא העיקר והוא הרוב, והיוצא מן הכלל מועמד על מיעוט שאינו ניכר.

השאלה האמורה לא נולדה על יד שולחנה של ועדת הדקדוק של ועד הלשון לשעבר ושל האקדמיה בהווה. אדרבה, היא כפתה את עצמה על שני המוסדות, שניים שהם אחד, במידה רבה לאונסם, שהרי אם יש שאלה, צריך לפחות לבקש תשובה לה, ובדבר זה העדיפו ועד הלשון והאקדמיה לדחות את הקץ. התחמקנו עד כמה שאפשר להציע פתרון כולל ומוחלט לבעיה שלפנינו. שכן בדור האחרון היו העוסקים בדבר מעוכבים לפסוק הלכות דקדוק, אם נגעו ההלכות לכללה של הלשון, ולא לפרט מפרטיה. מקור העכבה הוא השפעת התפיסה המדעית שנתרווחה גם אצלנו כימי דור, תפיסה השוללת כל זכות לכוון לשון וליצוק דפוסי בידים, בחינת גזרת חכמי הלשון על דובריה. אף הציפייה, איך יתגלגלו פני הדברים הייתה נוחה ביותר, אילו לא שהדברים נתגלגלו כך, שהגיעו אלינו, אל האקדמיה, ותובעים תשובה, ושוב אין לדחותה. ועל עניין זה ייאמרו מלים אחדות אח"כ.

ב

השאלות, שסוכמו כהצעת יסוד לדיוני הוועדה, באו אליה משלושה מקורות:

1) פעולתו של ועד הלשון בתחום הטרימינולוגיה המקצועית התענפה והלכה מראשית שנות תר"ץ והקיפה עשרות ענפי מחשבה ומלאכה. כהיום כן בימים ההם נעשתה המלאכה בוועדות וועדות, ולא הייתה ועדה שלא נתחבטה, אם מעט ואם הרבה, בשאלת דקדוק: היינו בצורה של המלה שעמדה להיקבע ובנטייתה. השאלות הקלות היו חברי ועד הלשון ומזכיר הוועדה פותרים אותן, אבל השאלות החמורות, שאלות שתשובתן שנויה במחלוקת הסופרים או החוקרים, תבעו זהירות, שלא תהא הכרעת ועד הלשון לכאן או לכאן מוכרעת בדעת יחיד או בדעות של שניים או של שלושה מאנשי ועד הלשון. וחמורה מזו: משגבר קצב פעולתנו נתברו השאלות ונתברו הוועדות שעסקו בהן, והיה חשש, שוועד הלשון עצמו יכריע הכרעות סותרות זל"ז, ואמנם קרה כדבר הזה, אז החלה המזכירות המדעית לרכו את השאלות הקשות והעקרוניות ולהביאן לפני מוסד רחב יותר, שאותה שעה היו הוועד המרכזי, שנתכנס לעתים מזומנות, והוועדה לענייני לשון אקטואליים, שהייתה מורכבת כולה מחברי ועד הלשון.

כך הונח היסוד לאיסוף שיטתי של שאלות בדקדוק השימושי בימינו, למיון ולבדיקתן ולהכשרת החומר כולו להכרעת ועדת הלשון בבוא השעה.

(2) המקור השני הוא: שאלות שבאו אל המזכירות המדעית ממורי בתי הספר, בעיקר ממחברי ספרי דקדוק ומילונים, אבל גם מעורכי ספרים מקצועיים, שרבים מן הספרים מצוידים ברשימות מונחים. ראש המעוניינים היה אותה שעה פרופ' ילין ז"ל, שעמד אותה שעה בחיבור ספר הדקדוק שלו. באוסף החומר שלו היו צורות-לשון מסופקות, צורות שנטייתן לא נתבררה, והוא המציא רשימתן למזכיר, שיצרפן לשאר השאלות שנתרכזו בידו. ייזכרו במיוחד חלקם של ד"ר ש' ברקלי, של מר יצחק לבני, של ד"ר ברגר מן שירות השידור, שכל אחד מהם היה מביא לפנינו שאלות רבות, הראשונים לרגל חיבורי הדקדוק שלהם והאחרון מתוך עיסוקו בהדרכת הקריינים ברדיו. הספר הנפוץ בבתי הספר 'גטיית השם' לברקלי, מציין בהדורתו הראשונה (תש"ד) את העזרה שעזרנו לו בכיורור השאלות, עם שהוראתנו ניתנה כהוראת שעה בלבד, והייתה זו שעה אריכתא, היינו עד היום.

(3) המקור השלישי הוא: שאלות בכתב ובעל פה מן הציבור הרחב. שאלות אלו לא באו אלינו, כמובן, במאורגן, אלא קמעא קמעא במשך תקופה ארוכה.

כל המקורות הללו פרנסו בשפע, ועודם מפרנסים היום את ועדת הדקדוק, שהעמיד ועד הלשון לבקשת המזכירות המדעית. זו נתכנסה לישיבתה הראשונה ביום ט"ו בסיון תש"א. קודם שאשיב על השאלה כיצד ראתה הוועדה את תפקידה, עליי לומר לשם הדיוק, שההצעות המובאות לפני המליאה הן פרי פעולתן של שתי ועדות, אחת בתחום ועד הלשון והשנייה בתחום האקדמיה. אלא שלמעשה, לפחות לגבי מקצת החברים שהשתתפו בפעולה זו מאז היווסד הוועדה של ועד הלשון, הרי זו ועדה אחת, ואדבר אפוא עליהן כאילו הן אחת. במשך זמן קיומה הארוך נשתנה הרכבה, פעלו בה: פרופ' ד' ילין, פרופ' מ"ד קאסוטו, ד"ר ב' קלאר זיכרונם לברכה, וכן פרופ' מ"צ סגל ופרופ' א' הרטום יבלח"א — בתחום ועד הלשון וי' שנהר ז"ל בתחום האקדמיה וד"ר א' פורת ז"ל בשני התחומים.

חברי הוועדה עכשווים הם: האדונים ז' בן-חיים, ד"צ בנעט, נ' ברגרין, נ"ה טור-סיני י' כהן, א' מירסקי, י' פרץ ומזכירה מ' מדן. אף ה' פולוצקי השתתף באחת מיישיבותיה. כיוון שקשה לעבוד עבודה מעשית, כשמספר המשתתפים מרובה, נחלקה הוועדה לשני פלגים: א' פלג לענייני דקדוק שימושיים שוטפים וב' פלג לעניינים שיטתיים. מקצת החברים פועלים בשני הפלגים גם יחד. בהכנת פרק זה לדיון המליאה טרח בעיקר הפלג לענייני דקדוק שיטתיים. אמנם היושב ראש לא תמיד הקפיד על התחומים והעלה שאלות דחופות לדיון גם שלא במסגרת הקבועה, וחברי הוועדה מעולם לא התרעמו על כך. אין צריך לומר ששינוי הרכב הוועדה והתרחבותו גרמו שנשתנו המניעים וההנחות להחלטות שונות במשך זמן פעולת הוועדה, שהוא ארוך משל כל ועדה שאני זוכר.

שני סיכומי הדיונים נשלחו לחברי ועד הלשון וליודעי הדבר מחוץ לוועד לשם עיון והוות דעה. האחד במרחשוון תש"ד והשני בסיון תש"ט. בפתיחה לשני הסיכומים נאמר: "הכתוב המנוקד, שכלליו הונחו ע"י המדקדקים זה דורות רבים על יסוד ניקוד התנ"ך, ברורים הם בעיקרם ומוגדרים למדי. אף על פי כן נשאר מקום נרחב לספקות לגבי ניקודן של צורות לשון שונות, שאין להן הכרע מן המקרא, וכן ביחס למלים הרבה של הלשון המאוחרת ובייחוד למלים המחודשות בלשון דורנו. הוועדה עיינה ודיינה בכל המקרים המעוררים ספקות ומציעה לנהוג בניקודם על פי הכללים הבאים". דברים אלו ועצם ניסוח הכללים מעידים, כי עיקר ההנחה הייתה, שעלינו להכריע בשאלות שאין להן הכרע מן המקרא, היינו ברוח אותה ההחלטה שנתקבלה בשנת תרע"ב.

ההערות שהעירו המעירים והשגות המשיגים מבין חברי ועד לשון ומחוץ להם היו מרובות

מאוד וסותרות זו את זו כמעט בכל נקודה. בירור ההשגות ושיקול טעמי המשיבים היו ממושכים, ואגב כך הושלם החומר הן בנתונים חדשים והן בעריכה חדשה. וכך היה החומר בעריכתו החדשה שלם יותר, מכון יותר למגמה הכללית שנתבלטה בדברי המשיבים והם לא דווקא אנשים, שדקדוק הוא לחם חוקם. אף היה הניסוח השני ברור יותר למנוע טעויות הבנה, שהוליד הניסוח הראשון, מפני שהיה במקומות הרבה מקצועי יותר, בפרט במונחיו. ובעריכה החדשה הזאת הובא החומר לדיון לוועדת הדקדוק של האקדמיה.

ג

ההבדל המהותי שבין דרך הוועדה בתחום האקדמיה לבין דרכה מקודם נראה לי במה שהוועדה לא הסתפקה עוד לדון אך בשאלות שאין להן הכרע מן המקרא, ולא ראתה כל מה שהוכרע במקרא כאסור עליה במגע, אלא היא דנה בכל דבר לפי סוגו בכלל הלשון מתוך נתינת הדעת לצרכי ימינו בהוראת הלשון, גם במקום שהשאלה מוכרעת בניקוד המקראי. ברצוני להדגים הפרש זה ותוצאותיו לגבי ההחלטות המוצעות, ובוה אני בא למעשה לדון בנקודה האחרונה, והיא טיב ההצעה שלפנינו. אדגים את שאמרת בהשוואת סעיף אחד שבנוסח הקודם לשל מקבילו בנוסח שלפנינו. נתבונן דרך משל בסעיף ב של הצעתנו. נוסחו הקודם היה כך:

”בצורות הרשומות להלן מתקיים הקמץ בנטייה בהברה פתוחה ואינו הופך ל ש ו א , אף אם אינו בהברה מוטעמת או סמוכה לטעם: בהברה סגורה ובלתי מוטעמת (בסמיכות ולפני כֶּם, כֶּן) בא פתח במקום הקמץ.

(א) במטקל קָטל, כגון: גִּמְרִי, חֲתָךְ, כִּלְלִי, כִּפְרִי, סִיחַ, פֶּטֶם, פֶּסֶק, פֶּרֶט, פֶּתֶק, שֶׁטֶר, שֶׁרָף ועוד, למשל סִיחִי, כִּפְרִיהֶם וכיו”ב.

ה ע ר ה א': במלים פֶּסֶק וְשֶׁטֶר מתבטל הקמץ בצורות המתאימות של הריבוי, כגון פֶּסְקִי דִין, שֶׁטְרֵי־חֹב.

ה ע ר ה ב': במלים המקראיות והן אֵיל, אֲנָף, יֵהָב, יָקָר, כְּתָב, עֲנֹק, שָׂאֵר, שֶׁרֵד מתקיים הקמץ בכל הנטייה לרבות הסמיכות ולפני כֶּם, כֶּן. רק בצורות הריבוי של כתב מוֹתָר גם להפוך את הקמץ לשווא כגון — כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ עַל יַד כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ.

אנו למדים אפוא, שבנוסח הקודם כל מה שבא במקרא בצורה מסוימת הוא חובה בדקדוק ימינו, וכאילו נכפתה הוועדה לומר רוצה אני לגבי מלת כְּתָבִי והתירה אותה. לפיכך היה הכרח לנהוג בשתי מידות: מידה אחת לכל הבא במקרא ומידה אחרת במקצת למה שבא מחוץ למקרא. ובמקום כלל המחזיק את המרובה, יש מעין שני כללים נפרדים, אחד לחומר המקראי ואחד לשמחוץ למקרא. ואין כאן, רבותי, ניסוח של כלל בחינת הילכתא דמשיחא, אלא כך הוצע ללמד בבתי הספר ולחבר ספרי דקדוק, וכך קוים.

ואילו בהצעה שלפנינו כבר הכלל הראשון מעיד, שהוועדה דנה בדקדוק לשון ימינו בסתם, ואם היא מחליטה לקיים את הצורה כמו בלשון המקרא היא מגלה את דעתה בפירוש, ומה שלא נאמר בפירוש ביחס לצורה מצורות לשון המקרא, אין לאמרו מן הכלל: דקדוק המקרא. כמות שהוא יוצא מניקוד המקרא, מחייב אותנו בכל מקום. אמת, בסעיפי ההצעה השונים במקום שראתה הוועדה לסטות מדרך המקרא, צוין מה דרכו של המקרא, וטעמיה עמה: ראשית, מוטב שיאמרו על הוועדה שהיא מזידה, משיאמרו שהיא שוגגת בדבר מפורש במקרא; שנית, להודיע שהרוצה לנהוג כפי המקרא דווקא אין מוחין בידו, אבל הוועדה אינה מסייעת בידו.

ההבדל האמור שבין דרכי הוועדה, היום ואז, יש לו גם פנים אחרות. והן ניכרות באופן מיוחד בפרק המובא לדיון, והוא כללי הקמץ.

כידוע מבחינים בין קמץ קיים בכל הנטייה לקמץ משתנה לשווא בריחוק מן הטעם. דקדוק המקרא מכיר קמץ קיים בשלושה סוגים: (1) כשהוא תחליף להכפלה, היינו לפני אהח"ע ורי"ש. וגם זה לא תמיד, (2) בצורות שונות מגזרת ע"ו, כגון רָמָה, רָמְתִּיהֶם וכו' וגם זה לא תמיד, (3) ובמקצת מלים על פי משקלים אחרים כגון חרְשִׁי, כְּתָב, מְגִנִּים, חֲטָאֵיהֶם, גִּדְיִי וכדומה. בכל שאר הסוגים הקמץ משתנה לפתח או לשווא לפי הנטייה.

והנה אם נבחון את אוצר המלים שלנו היום, יתברר לנו, שאך מעט נשתנה המצב לגבי שני הסוגים הראשונים. הלשון לא קלטה ולא חידשה כמעט ולא כלום בגזרת עו"י, שהיא כבר עקרה בלשון המקרא. אמרתי כמעט ולא כלום, שכן יש מעט חדשים לעומת המקרא, כמו הקל של חוב: חֲבֹתִי, חֲבֹתִי, והיצורים הפייטניים, פצתי ת' פציתי, גש, עש וכו'. אבל הללו אין להם תפקיד בלשוננו, אדרבה ניתן לראות, שאם קלטה או חידשה לשוננו בגזרה זו, הרי נהגה בהם מנהג השלמים, מטה אותם בפיעל ובכל כיוצא בפיעל. הקמץ כתחליף ההכפלה לפני אהח"ע אף הוא לא עורר קשיים ולא זעזע את אשיות הדקדוק המקראי, ראשית, מפני שבמבטאנו אין הבדל בין פתח לקמץ, ושנית מפני הנטייה הכללית לקיים את צורת-הייסוד גם בנטייה, אני מתכוון במבטא, ולא בכתב המנוקד, שרוב אנשים אינם יודעים אותו. אדם האומר למשל חרְשׁ, פֶּרֶשׁ, ומצרף למלים אלה כניוים או סופיות שונות נוטה לעולם לקיים את הקמץ הראשון, ואין כאן שום קונפליקט עם דקדוק המקרא. לא כן הדבר בסוג השלישי; לאמיתו של הדבר אין כלל הצורות השונות עושות כאן סוג אחד, אך הצד השווה שבהן קיום הקמץ. לעניין שאנו דנים בו — הקמץ — מוטב שנראה את הצורות השונות במבניהן כאילו הן סוג אחד. בניקוד המקרא נמצא כמעט לכל משקל מן המובאים בהצעה זו רֶעַ, אלא שבלשון המקרא אלה הן מלים בודדות, מועט שבמועט, ואין הן משפיעות כל עיקר על הכלל הידוע שהקמץ משתנה לשווא בהברה פתוחה בריחוק מן ההטעמה. יש כלל במקרא ולצידו קצת יוצאים ממנו. ואולם בלשון שלאחר המקרא ובלשוננו שלנו דווקא אותן הצורות הבודדות הפכו לחיוניות ביותר. במקרא יש אך מעט מלים ע"מ בַּקְשָׁה ומעט מזה על משקל הַצְלָה, ודומני עוד פחות מלים המסתיימות ב־ן וכדומה. ואילו היום אלה הן מן הצורות השגורות ביותר בלשוננו, המשקל הצלה הרי הוא שם פעולה של הפעיל, ו־ן היא סופית המציינת בדרך כלל פועל וניתן ליצור בהן מלים מכל שורש ומכל מלה בלא הגבלה (שמעתי על תינוק אחד שקרא לאמו: את רק מכריחנית אחת!). היחס הכמותי שבין קמץ מתקיים לקמץ משתנה שונה אפוא בלשוננו משל לשון המקרא שינוי מוחלט.

עיקר הוויכוח על קיום הקמץ או על השתנותו נסב דווקא על סוג זה. הוא החל הרבה שנים לפני קיום הוועדה, מדקדקים הורו הלכה כל מקום שהתנועה ארוכה מעיקרא צריך לקיים את הקמץ, והם תבעו קיום הקמץ בכגון כתָּבִי. ודומני שאם אנו רגילים היום לקיים את הקמץ בסוגי נטייה רבים למדאי, הרי זה פרי פעולתם. בזמן שקדם להם, לא הושם לב כלל למוצא ההיסטורי של התנועה, ואצייז מה שציינתי במקום אחר¹, כי מדקדקי העברית של ימי הביניים, שידעו ערבית ודיברו בה והשוו עברית לערבית, לא השגיחו בכך. לדוגמה אזכיר שר' יונה ן' גינאח דן על המלה כְּתָב פֶּאחד עם מלת דבש, אע"פ שמתל כְּתָב אחות היא של כְּתָב בערבית.

הוועדה לדקדוק שברשות ועד הלשון מצאה לפניה דרך מותווית, והיא אך הוסיפה לכבוש אותה, כי גברה בה יד המדקדקים המשווים. כאן וכאן הוחלט לקיים את הקמץ גם כשהוא קצר מעיקרו (הַגָּאִי, קְנָפִים) וזו בעיקר זכות המיעוט שבוועדה, אבל לא הותר להפוך את הקמץ הארוך מעיקרא לשווא. ושוב נשארו מלים מן המקרא ומלים שלאחריו עומדות אלה

כנגד אלה: שלחן, קרבן, אבדן הקמץ שלהן אינו מתקיים; אמן, פלחן בנין הקמץ שלהן מתקיים. ואם יש דורשים דווקא מבטא "בניני האומה", הרי מוועדה זו או מן ההולכים אחריה למדו. אבל כשנתבונן בהצעה שלפנינו, נראה שהוועדה בתחום האקדמיה ניסתה לראות את השאלה ראייה עברית בלבד, לא להיוקק לדקדוק המשווה ולהיסטורי כאורים ותומים שלנו והשתדלה לסמוך את הכרעותיה על המשמש בלשון, ולו על המשמש אך בלשון עדה מעדות האומה. הנימוק שאולי יושמע בוויכוח, שכאן וכאן יש תנועה ארוכה מעיקרה והוועדה לא השגיחה בה, או שלא הייתה הוועדה עקיבה, עתים קיימה את הקמץ ועתים ביטלה אותו, אע"פ שמוצאו שווה — נימוק זה ודאי נכון הוא, אלא שהוועדה סבורה, שאם מותר לתקן תקנות בלשון, הרי צריך שתתבסס התקנה על הקיים בלשון העברית ולא על שיקולים עיוניים גרידא, כגון יחס הקמץ ללשונות אחרות או כשאר שיקולים מתחום העקרונות הבלשניים המופשטים.

הוועדה ראתה בעיקר את תפקידה להסדיר את הקיים בלשוננו ולהמליץ על צורות לשון ונטיותיהן מבין צורות מתחרות ונטיות מתחרות, לפיכך היא פנתה מדי פעם בפעם אל נציגי מבטאים שונים, אל אנשים מוסמכים, וביקשה להיוודע מה נוהג אצלם לגבי מלה מן המלות. בנגד עיניה הייתה הלשון העברית, כפי שהיא צריכה להילמד בבית הספר, להיכתב למשל בעיתונים ובפרסומים רשמיים. הוועדה לא חשבה כלל להתערב או לחוות דעה על שימוש בצורות-לשון ברמה הספרותית העליונה, בשירה ובפרוזה, ולא הייתה עינה צרה בכמה צורות שבלשון הדיבור, עם שלא ראתה להמליץ עליהן כראויות ללשון הרשמית. אלה ההנחות הכלליות של ההצעה וכמובן שכל פרט מן הפרטים, שהציעה הוועדה, יש לו טעמים משלו ונזכיר אותם, אם יהיה צורך בכך, מדי דיוננו בהם.

כדי להקל מעל הדיון לא ניסחה הוועדה כללים כוללים, אלא הביאה את גוף החומר ממוין ומפורט, הוא החומר שעליו ייבנו הכללים. שכן אין כלל בדקדוק גזרה מלמעלה, אלא הוא מסתכם מן הפרטים העושים אותו, כיוון שאין הוועדה בטוחה, כי הצעתה תתקבל במליאה בלא כל שינוי, לא ראתה לטרוח בניסוח כללים המתחייבים מן ההצעה. רק לאחר אישור ההצעה תתכנס הוועדה ותשתדל לנסח מספר כללים במינימום של יוצאים מהם. ונראה לי שההצעה כמות שהיא נוחה מאוד לנסח כללים מעטים וברורים. דרך משל: יהא אפשר לצרף את כל הכללים הדנים במלים שסופיות —ות, —ית להן (סעיפים ה, ו, סוף ז, יא, יד) לכל אחד, והוא: מלים המורכבות כסופיות —ות, —ית ניקודן מתקיים בכל הנטיות. אף יהא אפשר לוותר, בפרסום ההחלטה, על כמה מן ההערות שנתלוו בהן הכללים. או לפחות להוציאן מן הפנים ולשימן בשולי הגיליון. הן ניתנו בהצעה שלפנינו על פי רוב להודיע, שלא הסיחה הוועדה את דעתה מן העניינים הנזכרים בהן, בהיותם נוגעים מאיזה צד שהוא בעניינים שבפנים הכלל.

מבקש אני שלא יישכח בוויכוח, כי תפקידה של הוועדה היה נורמאטיבי גרידא. ההצעות שהציעה אין פירושן, שאמנם הוועדה כולה או כל אחד מחבריה סבורים, שכך הייתה דרך הלשון בעבר או שההצעה המוצעת היא היחידה שניתן להצדיקה מבחינה היסטורית או מבחינת מבנה הלשון העברית או מכל בחינה אחרת. לא כל חברי הוועדה מסכימים זה עם זה בדעותיהם על הלשון, לא ראי הבלשן-החוקר כראי הסופר-האמן ולא ראי שניהם כראי המורה-הפידגוג. וכשכל אלה חברו יחד להוציא מתחת ידם הצעה מוסכמת בלא פילוג דעות לרוב ולמיעוט, סימן שבמשך שנות פעולתם נתקרבו זה לזה בדעותיהם ובטעמיהם וראו כי אין טוב לעניין מן ההצעה הזאת. לא נעלם מן הוועדה שבכמה מקומות, כמו למשל בעניין המשקל קטלה (סעיף ד') נפלה הכרעה קשה לרבים מחמת הרגלם השונה, אעפ"כ קיבלו עליהם בעלי ההרגל השונה בוועדה את ההכרעה, והעדיפו אותה מן הכפילות והערבוביה הנוהגת. מי

שאינו כופר בעיקר הפעולה הנורמטיבית בלשון ורואה אותה כמעשה חברתי, ולא מדעי, עליו לקבל את האחריות של ההכרעה ותוצאותיה למבנה לשוננו להבא. האקדמיה על כל פנים נקראת לכך.

ולאחרונה ארשה נא לומר עוד מלים אחדות. במשך שנים רבות שעסקה הוועדה בחומר הזה, הגיעו החלטותיה והצעותיה לידי ציבור המעוניינים, והוא השתמש בהם. המזכירות המדעית שאפה לבדוק ע"י כך, כיצד יתקבלו החלטות הוועדה על הציבור, והיא מסרה למעוניינים אינפורמציה ורשימות הסיכומים ללא כל הגבלה. יש מחבר ספר, כמו למשל ד"ר ברקלי, המזכיר את פעולת הוועדה ועזרתה לו, ויש שלקח את רשימת הסיכומים והכניס ממנו כל דבר בספרו בלא להזכיר, מניין לו ההוראה המסוימת, והרי ברשימה יש הוראות שלא נוסחו כך קודם בשום מקום אחר. בין כך ובין כך עניינים רבים כבר ידועים בציבור ונתפשטו, ומהם נתפשטו בצורה שהצעה זו מציעה לבטל. מצד אחד אנו בעצמנו קובעים החלטות ע"י פעולתנו הטרימינולוגית, פעמים לאו דווקא בהסכמה גמורה למה שמוצע כאן. הגיעה אפוא השעה שהאקדמיה לא תדחה עוד את הכרעתה ותסמוך הלכה למעשה.

הצעת כללים בנטיית השם

א. הקמץ הגדול

(א) הקמץ מתקיים בכל מקום שהוא בא לתשלום דגש, כגון: עֲרִיץ, עֲרִיצים; רְהִיט, רְהִיטים; שְׂרִיג, שְׂרִיגים; חֲרָשׁ, חֲרָשִׁים, חֲרָשִׁי; (צַר), צָרִי, צָרִיכם, צָרָה, צָרוֹתֶיךָ; וכן כיוצא באלה.

(ב) כל קמץ הבא בהברה פתוחה שלישית שלפני האחרונה (מלעיל דמלעיל) של השם, בין שהוא לתשלום דגש ובין שאינו לתשלום דגש, מתקיים בכל הנטיות, כגון: בְּרִיתָא, בְּרִיתוֹתֶיהָ; דֶּרֶבֶן, דֶּרֶבְנֹו; צֶרֶפֶת, צֶרֶפְתִּי, צֶרֶפְתִּיֹוֹת.

(ג) הקמץ מתקיים במשקל קָטַל בהברה פתוחה בשמות, שע' השורש שלהם היא א' או י', כגון: שָׁאֵר, אֵיל, נִיר, סִיג, שִׁיר(-ים).

שאר השמות דינים כדין משקל קָטַל: עֲנַק, עֲנַקְךָ, עֲנַקִּי, עֲנַקְכֶם; פְּתָב, פְּתָבִי, שְׁטָר, שְׁטָרִי.

ה ע ר ה : בשם קָרַב, מִר קָרְבוֹת מתקיים הקמץ: קָרְבוֹתִי, קָרְבוֹתֶיךָ, וכן בשם סֶפֶר המקראי (במובן ספירה) ובשם סֶפֶר התלמודי (במובן גבול). ובמקרא קיים הקמץ במשקל זה גם בסמיכות היחיד: פְּתָב (-נִיא פְּתָב), יִקְרָ (-נִיא יִקְרָ), שְׁאָט- (נפש), שְׁאָר- (ואף בספרות שאחר המקרא: שְׁאָר ירקות), וכן בריבוי של עֲבָד- (= עבודה), עֲבָדֵיהֶם; אָסֵר, אָסְרֵיהֶן.

(ד) במשקל קָטַל מתקיים הקמץ בהברה פתוחה בשמות, שע' השורש שלהם היא י', ובשמות, של' השורש שלהם היא א' או י', כגון: עֲיָרָה, עֲיָרָתִי, עֲיָרָתֶיךָ; מְחָאָה, מְחָאָתוֹ; לְטָאָה, לְטָאָתְכֶם; בְּדִיָּה, בְּדִיתִי, בְּדִיתֶיךָ; מְנִיָּה, מְנִיתִי, מְנִיתֶיךָ. וכן מתקיים הקמץ בשמות גְּמָרָה, תְּעָלָה - גְּמָרְתֶּיךָ, תְּעָלְתָּ.

ה ע ר ה : א. השם חֲטָאָה נוטה כמו חֲטָאת בביטול הקמץ: חֲטָאת- וכו'.
 ב. לכתחילה מוטב לגזור צורות נקבה של קָטַל על משקל קְטַלִית,
 כדי למנוע ערבוב עם צורות קְטַלִת שמשמעותן שונה (כגון טִיֶּסֶת,
 רְכַבֶּת=קבוצת מטוסים, שורת קרונות), וע"פ זה יש לגזור פְּתַבִית
 מן פְּתַב.

(ט) גם בצורה המקבילה ל-ח) מגזרת המרובעים הקמץ מתקיים בשמות-פעולה,
 כגון: קְלַקְלָה, קְלַקְלֶת, קְלַקְלִיתֵיהֶם; פְּרַנְסָה, פְּרַנְסוֹת-, פְּרַנְסוֹתֵיו וכו'.
 בשמות-עצם אין הקמץ מתקיים כגון: צַפְצָפָה, צַפְצָפֶת-, צַפְצָפֵי; מְלַמָּה,
 מְלַמֶּת-, מְלַמֵּתִי; כְּרַכְרָה, כְּרַכְרֶת-, כְּרַכְרֵתָה וכו'.

(י) הקמץ מתקיים במשקל קְטוּל, הבא בהוראת שם-פועל (אדם או כלי וכדו'),
 כגון: לְקוּחַ, לְקוּחֹת; פְּרוּז, פְּרוּזוֹ, פְּרוּזוֹנִי, פְּרוּזֶכֶם; סְמוּךְ, סְמוּכוֹת; פְּגוּשׁ, פְּגוּשׁוֹת; וכן
 גם בשמות פְּעוּט, פְּעוּטוֹת; פְּמוּט, פְּמוּטוֹת; מְמוּן, מְמוּנָה, מְמוּנוֹת.
 הוא הדין במשקלים קְטוּלָא, קְטוּלָאי, שהם תולדות קְטוּל, כגון: אֲמוּרָא,
 אֲמוּרָאִים, סְבוּרָא, סְבוּרָאִים; אֲמוּדָאִי, אֲמוּדָאִים.

ה ע ר ה : הוועדה ממליצה, שלא לחדש מונחים חדשים במשקל זה לציון האדם
 הפועל (מחמת סופית הרבים -ות, העלולה להטעות בין זכר לנקבה), אלא רק
 לשמות כלים, על דרך גְּשׁוּשׁ, סְמוּךְ, פְּגוּשׁ.

(יא) הקמץ מתקיים בהברה שלפני כינוי היחס -י (והוא הדין הסופיות הכוללות כינוי-
 יחס זה: -יָהּ, -יָת, -יָוֵת). כגון: צְבָאִי, צְבָאִיִים, צְבָאִיּוֹת, צְבָאִיּוֹתְכֶם; אֲמַצְעִי,
 אֲמַצְעִים, אֲמַצְעִי-, אֲמַצְעִית, אֲמַצְעִיּוֹת; אֲמַצְעִיּוֹת, אֲמַצְעִיּוֹתְכֶם; עֲמַמִּי, עֲמַמִּים;
 עֲמַמִּיּוֹת, עֲמַמִּיּוֹתְכֶם; רוּחָנִי, רוּחָנִיִים; אֶסְפָּלְנִית, אֶסְפָּלְנִיתוֹ; רוּחָנִיּוֹת, רוּחָנִיּוֹתוֹ;
 כְּנַפִּי, כְּנַפִּיִים; עֲרַבִי, עֲרַבִים (שם-עצם), עֲרַבִי-סוּרִיָה, עֲרַבִיִים (שם-תואר);
 רֶאשִׁי, רֶאשִׁיִים.

ה ע ר ה : א. במקרא יש מוֹאֲבִיָה, מוֹאֲבִיּוֹת.
 ב. במקרא יש עֲרַבִי, עֲרַבִיִים, עֲרַבִיָּאִים וכן קוראים בלשון חכמים.
 ויש נוהגים כך גם היום (סמ"י רבים: עֲרַבִי).
 ג. בשמות היחס של עצמים ומשפחות וכדו', המסתיימים ב-י, אפשר
 לקיים את הקמץ בכל הברה שהיא, כגון: דְּוִיד, דְּוִידִי, לְבָנוֹן,
 לְבָנוֹנִי; תְּבוּר, תְּבוּרִי (ע"פ חֲמוּלִי, יְשׁוּבִי, מְכִירִי, עֲמַלְקִי, פְּרַעְזוֹנִי,
 הבאים במקרא).

(יב) הקמץ מתקיים בסופית -ן רק בשמות המציינים עיסוק קבוע או תכונה קבועה;
 וכן בסופית -תן וכן בצורות הנגזרות מהן -נות, -תנות, כגון: קְבָלְנִי, קְבָלְנִי-;
 לְמַדְנִי, לְמַדְנִיִכֶם; לְמַדְנִיתוֹ, לְמַדְנִיתוֹ, גְּאוּתְנִיתוֹ, גְּאוּתְנִיתוֹכֶם. בשאר השמות אין
 הקמץ מתקיים בנטייה: שְׁלַחְנִי, שְׁלַחְנִיִם; קְרַבְנִי, קְרַבְנִיִם; פְּנִינִי, פְּנִינִי-;
 עֲנִינִיִכֶם; אֲמַדְנִי-, פְּלַחְנִי, פְּלַחְנִי-.

זיכרונות האקדמיה ללשון העברית

ו

תשי"ט

בהוצאת האקדמיה ללשון העברית
ירושלים תש"ך

יצאות מן הכלל מלים לועזיות, כגון: רֹמֶן, גֶּרְפוֹמָן ועוד, שבהם הקמץ מתקיים תמיד. הקמץ מתקיים לעולם בסופית -תן.
 ה ע ר ה : במשקל קִטְלֶתֶן תנוקד פ' השורש לפי השם שממנו נגזר, כגון נִאֲוֶתֶן, רִעֲבֶתֶן, שִׁפְלֶתֶן.

(ג) סיום -ר דינו כסיום -ן, והקמץ מתקיים בו רק בשמות המציינים עיסוק קבוע או תכונה קבועה: סִנְדֵּלֶר, סִנְדֵּלְרִיכֶם; לְבַלֶּר, לְבַלְרִי; נִחְתוֹמֶר, נִחְתוֹמְרִי; סִמְרִטוּטֶר, סִמְרִטוּטְרִי; בִּימֶר, בִּימְרִי. לעומתם אין הקמץ מתקיים בנטיית שמות, כגון: קוֹלֶר, קוֹלְרִי; אוֹלֶר, אוֹלְרִיכֶם; סוֹדֶר, סוֹדְרִי, וכן טִפְסֶר, טִפְסְרִי, עִכְבֶּר, עִכְבְּרִי.

(ד) בצורות המסתיימות -אי, -את, -אות, כגון: חִקְלָאי (ש"ת), חִקְלָאיים; עֲתוֹנָאית, עֲתוֹנָאיתֶם; חִקְלָאות, חִקְלָאיתֶם; אֲמוֹדָאות, אֲמוֹדָאיתֶם.

(ט) במשקל הִקְטֵלָה, כלומר בשם-הפעולה של הפעיל, וכן במשקלים הגזורים ממנו, כגון: הִקְטֵלִי, הִקְטֵלוּת, כגון: הִזְמָנָה, הִזְמָנָה, הִזְמָנָה, הִזְמָנָה, הִזְמָנָה; הִסְפָּקָה, הִסְפָּקָה, הִסְפָּקָה; הוֹצָאוֹת, הוֹצָאוֹתֶם; הִשְׁמָעוּת, הִשְׁמָעוּתוֹ; הִגְדִי, הִגְדִיִּים.

ה ע ר ה א' : והוא הדין בצורות אִקְטֵלָה, שהן צורות משנה למשקל הִקְטֵלָה, כמו אִזְכְּרָה, אִזְכְּרָתָה; אִזְהַרָה, אִזְהַרְתוֹ; אִסְפָּקָה, אִסְפָּקְתָּ; אִגְדִי, אִגְדִיִּים; אִגְדִי, אִגְדִיִּים.

(י) הקמץ מתקיים בצורות, שבהן הוא בא לפני -אי, -יי, כשאותיות א או י הן ל' השורש, כגון: חִטָּאִים, חִטָּאִי, חִטָּאִיכֶם; הִנָּאִים, הִנָּאִי, הִנָּאִי, הִנָּאִי; קִשְׁיִים, קִשְׁיִי, מְקַרָּא, מְקַרָּאִי; מְשָׂא, מְשָׂאִי; נְשָׂא, נְשָׂאִי, נוֹרָא, נוֹרָאִי; אבל במלים פְּלָאִי, פְּרָאִי, דְּשָׂאִי, טְנָאִי מתבטל הקמץ.

(יז) הקמץ מתקיים ביחיד של שמות במשקל מְקַטֵּלָה, תְּקַטֵּלָה משורשי ל"א, כגון: מְדִשָּׂאָה, מְדִשָּׂאִי, מְדִשָּׂאִת; מְרַפָּאָה, מְרַפָּאִי; מְקַרָּאָה, מְקַרָּאִי; תוֹצָאָה, תוֹצָאִי; וכן מוֹבָאָה, מוֹבָאִי. אבל ברבים מְדִשָּׂאוֹת, מְדִשָּׂאוֹתֶיךָ, מְדִשָּׂאוֹתֵיךָ; מְרַפָּאוֹת, מְרַפָּאוֹתֶיךָ; מְקַרָּאוֹת, מְקַרָּאוֹתֶיךָ; מְדִשָּׂאוֹתֵיךָ, מְדִשָּׂאוֹתֵיכֶם.

והוא הדין בשמות אחרים המסתיימים בריבויים ב-אות, כגון: דְּגַמָּאוֹת, פְּתָקָאוֹת, מְקַרָּאוֹת, מְרַחְצָאוֹת, שְׁלִשְׁלָאוֹת. בנטייה: דְּגַמָּאוֹתֵיךָ, פְּתָקָאוֹתֵיךָ, מְקַרָּאוֹתֵיךָ, מְרַחְצָאוֹתֵיךָ, שְׁלִשְׁלָאוֹתֵיךָ.

שמות ממשקל מְקַטֵּלָה נוטים בדרך כלל כסגוליים: מְשַׁמְרָה - מְשַׁמְרֶת, מְחַלְקָה - מְחַלְקֶת, מְפַלָּה - מְפַלֶּת. ויוצאים מן הכלל: מְתַנָּה - מְתַנֶּת, מְטַרְתִי, מְטַרְתִי (= הלואה) - מְטַרְתִי (ונמצא במקרא: מְטַרְתִי). מְשָׂאֵי, מְשָׂאוֹת, מְשָׂאוֹתֶיךָ; מְשָׂאָה - מְשָׂאֵי, מְשָׂאוֹת, מְשָׂאוֹתֶיךָ.